טשערנאָוויצער בלעטער

אומאָפּהענגיקער אָרגאַן פאַר פּאָליטיק, קולטור און ווירטשאַפט.

אַבאָנאַמענט: 4 חדשים: 100 ליי, האַלבּיערלעך: 140 ליי, פאַר א גאַנץ יאָר: 280 ליי. — אויסלאַנד: 4 דאָלאַר יערלעך. אַנאָנסן לויטן מילימעטער-טאַריף.

דערשיינט וועכנטלעך
אײנצל-עקזעמפּלאַר 5 ליי.

„Czernowitzer Bleter“,
Ziar independent pentru politica, cultura și economie
Redacția și Administrația: Cernăuți, str. Radu cel Mare 13
Plătibil și justițiabil la Cernăuți.

נר. 19. | טשערנאָוויץ, דעם 21־טן סעפּטעמבער 1929. | יאָרגאַנג I.

גלגולים פון יידישער אויטאָנאָמיע

צום באַפאָרשטייענדיקן פּראָיעקט וועגן א מינאָריטעטן־געזעץ.

די בוקאַרעשטער פּרעסע איז מודיע אַז די רעגירונג גרייט צו א פּראָיעקט פאַר א מינאָריטעטן-געזעץ. ס'איז נישט קיין סוד ווען מיר וועלן זאָגן, אַז די נאַציאָנאַלע מיעוטים באַטראַכטן דעם גאַנצן ענין מיט אומצוטרוי. מאַני׳ גלויבט, אַז די רעגולירונג פון דעם מינאָריטעטן-פּראָבלעם וועט שאַפן בעסערע צושטאַנדן אין לאַנד ווי די ביזאיצטיקע, וועלכע האָבן אין זיך א געוויסן מאָמענט פון אומרו. אויך די אויסערע פּאָליטישע סיטואַציע וואָלט א ביסל פאַרלייכטערט געוואָרן דורך א געזעצלעכער רעגולירונג פון דער מינאָריטעטן-פראַגע. דאָס מוז עפּעס קאָסטן, אָבער מ'וועט זיך לוינען, ווייל ס'וועט זיך דאָס לייכט איינברענגען דורך דעם, וואָס מ'וועט האָבן א פרייע האַנד קעגן די מיעוטים און זיי בעסער באַהערשן מ'וועט' זיי ריקטירן די גרעניצן פון זייערע פרייהייטן דאָס איז דער ע י ק ר, ס'איז א פרידן פון ווערזאַיל א דיקטאַט-שלום, וועלכער ווערט צוגעגרייט און ס'פרעגט זיך נאָר, וואָס פאַר א באַדייטונג קאָן און וועט דאָס האָבן פאַר אונזער גורל אין לאַנד.

כדי צו געבן א תשובה מוזן מיר וויסן, אַז דער גורל פון אונזער גרופּע איז אָפּהענגיק פון אָט דער געפּלאַנטער רעגולירונג, וועלכע ס'וועט אונז דיקטירן דער געזעץ. מיר מוזן ביים ענטפער שיידן די פראַגע אין צוויי טיילן.

א תשובה מוז געגעבן ווערן פאַרן היסטאָרישן גורל הן איפן סמך פון אונזער געשיכטע הן פאַר גורל פון דעם איצט לעבעדיקן דור. ס'איז קלאָר אַז א צבועקישע געזעצגעבונג וועט זיך אויסווירקן שלעכט קודם כל אויף אונז און מיר מוזן עס תיכף אויפהייבן א קאַמף פאַר א בעסערן געזעץ.

אַלס א יסוד פון אונזער קאַמף קאָן אונז דינען דער אַרטיקל 8 פונם פאַרטראַג, וועלכן רומעניע האָט דעם 9-טן דעצעמבער 1920 געחתמעט אין פּאַריז און וועלכער איז פּובליקירט געוואָרן דעם 20-טן סעפּטעמבער 1920 אין „מאָניטאָרול אָפיציאַל“, אין בוקאַרעשט.

דער פראַנצויזישער טעקסט ליינט זיך:

Tous les ressortissants roumains serout egaux devaut la loi et joiront des memes droits civils et politiques saus distinction de race, de langage au de religion

דאָס הייסט: אַלע אונטערטאַנער פון רומעניע וועלן זיין גלייך פאַרן געזעץ און וועלן האָבן דיזעלבע ציווילע און פּאָליטישע רעכט אָן שום חילוק פון ראַסע, שפּראַך און לשון.

אין אַרטיקל 1 פון דעם פאַרטראַג האָט רומעניע זיך מתחייב געווען: „אַז ס'וועט קיין שום געזעץ, קיין שום פאַראָרדנונג אָדער אָפיציעלע אַקציע (ni aucune action officielle) זיין אין אסתירה אָדער קעגנזאַץ מיט דעם אָפּמאַך“.

דאָס הייסט קורץ אויסגעדריקט: וואָס ס'באַקומען די רומענער, מוזן באַקומען די אַנדערע, און נישט נאָר אויפן פּאַפּיר נאָר בנוגע יעדער שריט פון דער רעגירונג, אָדער דאָס רומענענטום טאָר נישט פּריוויליגירט ווערן נישט רעכטלעך און נישט פּאָליטיש.

וואָס ס'איז נוגע אונזער גורל. גיט די יידישע היסטאָריע א תשובה מיט אַזאַ קלאָרקייט און זיכערקייט, פאַר יעדן וואָס איז באַקאַנט מיט איר. א תשובה פון אַן אַלט קולטור-פאָלק אויף אַלע די עוואָלוציעס פון דער שעה וועלכע וועלן נישט דערשיטערן דעם ישראל סבא.

שוין איניקע יאָרצענטליק נאָכן אונטערגאַנג פון דער יידישער מלוכה, האָבן די יידן אין בבל געהאַט אַן אויטאָנאָמיע מיט אָפיציעלע אַמטן און א נשיא, מיט יענע ישיבות און וועלכע דורות פון תנאים און אמוראים האָבן געשאַפן דעם תלמוד בבלי. אויב ס'איז מעגלעך געווען אַז איניקע יאָרהונדערט נאָך חורבן בית שני האָט איין תנא אַרום זיך פאַרזאַמעלט דרייצנטויזנט תלמידים אַז ס'איז איבערגעפירט געוואָרן די רעפאָרם פונם לוח און געשאַפן אַן אָ ר ג אַ ן וועלכער האָט דורך לאַנגע יאָרהונדערטער משפּיע געווען אויף אַלע געזעלשאַפטלעכע, פּאָליטישע, רעליגיעזע און אָרגאַניזאַטאָרישע פראַגן — דאַן איז עס א באַווייז אַז דער חורבן האָט נישט צעשטערט די סאָציאַלע פאַרבינדונג פונם יידישן פאָלק.

דאָס היסטאָרישע לעבן האָט זיך צוגעפּאַסט צו אָט דעם ווידערשטאַנדס-כח פונם יידישן לעבן און בראש פון אָט דעם געזעלשאַפטליך און פּאָליטיש ווערטיקאַל און האָריזאָנטאַל צעטיילטן יידישן פאָלק געפונען מיר אַזוינע פּערזענלעכקייטן ווי יהודה הנשיא, ריש-גלותא רב שמואל און נאָך גלאַנצפולע נעמען ווי א פּערל-קייט!

און יענער געזעלשאַפטלעכער אויפבוי האָט זיך פאָרטגעזעצט דורך לאַנגע דורות ביז אין דער נייעסטער צייט און אַפילו די יידישע געשיכטע אין רומעניע זאָגט עדות פון די אויטאָנאָמע אָרגאַנען פון די יידן, וועלכע האָבן געהאַט א קיום ביז צו דער עסטרייכישער אָקופּאַציע.

די דאָקומענטן פון דעם טשערנאָוויצער אַרכיוו באַשטעטיקן עס! פאַרהאַן דאָקומענטן, וועלכע זאָגן עדות פון אונזער אַמאָליקער אויטאָנאָמיע, פון אַן אייגענעם רעכט און וועלכעס איז פון דער מאַכט אָנערקענט געווען, פון אורטיילן פונם יידישן בית-דין, וועלכע זענען געווען אָנערקענט און אַפילו געדינט פאַר פאַרשרייבונגען וועגן באַזיץ.

א פאָלק, וואָס האָט אַזאַ אַלטע און גוט אויסגעבויטע אינערלעכע אויטאָנאָמיע, קאָן דורך איינציקע דיקטאַטן פון די באַהערשער געשעדיקט אָדער צייטווייליק געהאַמעוועט ווערן אין דער אַנטוויקלונג אָבער ס'איז נישט מער ווי אַן עפּיזאָד פאַרן גורל פונם אַלטן ישראל, אַן עפּיזאָד, וועלכער וועט נישט איבערלאָזן קיין טיפע שפּורן.

דר. מאַקס ד י אַ מ אַ נ ד.

פּאַן־אייראָפּא

דער חלום פון א בירגערלעכן אידעאַליסט.

בריאַנ'ס אַרויסטריט ביים פעלקער-בונד מיטן פּלאַן פון שאַפן די פאַראייניקטע שטאַטן פון אייראָפּא, האָט דעם ענין פּלוצים אויפגעשטעלט אין צענטער פון דער עפנטלעכער דיסקוסיע און איז געמאַכט צו אַן אַקטועלער פראַגע. דער פאָטער פון דער באַוועגונג און איר אידעאָלאָג, ק ו ד ע נ ה אָ ו ו ע - ק אַ ל ע ר ג י — האָט אין זיין בוך „פּאַן־אייראָפּע“ געמאַכט א רייע פאָרשלאָגן כדי דעם פּלאַן צו רעאַליזירן; מיר נעמען אַרויס פונם 11-טן קאַפּיטל פאָלגנדעס:

די אַנטוויקלונג פון דער אייראָפּעאישער אַנאַרכיע ביז צו דער פּאַן-אייראָפּעאישער אָרגאַניזאַציע וועט פאָרקומען אין עטאַפּן.

דער ע ר ש ט ע ר ש ר י ט צו פּאַן-אייראָפּא איז דאָס פאַרופן פון א קאָנפערענץ מצד פון איין אייראָפּעאישער רעגירונג אָדער פון איניקע. דעם איניציאַטיוו וואָלט געקענט אויף זיך נעמען איטאַליע וואָס וואָלט אַרויסגערופן א גרויסע התלהבות איפן גאַנצן קאָנטינענט(!) ווייל איטאַליע איז מיט אַלעמען אין פריינטשאַפטלעכע באַציאונגען. אויך די קליינע אַנטאַנטע וואָלט געווען בכח צו פאַרופן אַזאַ קאָנפערענץ. זי האָט שוין אין נישט איין אייראָפּעאישן קריזיס אינטערווענירט און האָט א שטאַרקן אינטערעס אין אַן אייראָפּעאישער פעדעראַציע. אויך די שווייץ קאָן פאַרופן אַזאַ קאָנפערענץ ווייל זי איז אינטערנאַציאָנאַל און פעדעראַטיוו און קאָן זיין אַלס א מוסטער פאַר פּאַן-אייראָפּע און ווייל זי האָט אויך דאָס פאַרטרויען פון אַלע.

— דער פּראָגראַם פון דער פּאַן-אייראָפּעאישער קאָנפערענץ מוז זיין פעסט באַגרעניצט. ס'מוזן געשאַפן ווערן קאָמיסיעס פאַר בוררות, גאַראַנציעס, אַנטוואָפנונג, מינאָריטעטן, פאַרקער, צאָל, וואַלוטע, חובות און קולטור-פראַגן. די ערשטע קאָנפערענץ מוז באַשליסן, ווי איר פּאַן-אַמעריקאַנישע שוועסטער פּעריאָדיש צו באַראָטן און צו גרינדן א פּאַן אייראָפּעאיש ביוראָ, וועלכעס זאָל בילדן א צענטער פאַר דער פאַראייניקונגס-באַוועגונג, אַנאַלאָג דעם פּאַן-אַמעריקאַנישן ביוראָ.

— דער צ ו ו י י ט ע ר ש ר י ט צו פּאַן-אייראָפּא איז דער אָפּמאַך צווישן אַלע דעמאָקראַטישע קאָנטינענטאַל-מלוכות פון אייראָפּא וועגן אַן אָבליגאַטאָרישן בוררות און גאַראַנציע פאַרטראַג, דאָס קאָן יעדע מלוכה אַליין דורכפירן פאַרשטענדיגנדיק זיך מיט די שכנותדיקע שטאַטן. ס'קענען אָבער יענע מלוכות, וועלכע זענען גרייט קיינמאָל נישט מער צו פירן קיין מלחמות, שאַפן א פרידנס-פאַרבאַנד וועגן זייערע גרעניצן. דעם נוצן, וועלכן ס'וועלן האָבן די מיטגלידער פונם פרידנס-פאַרבאַנד, וועט אויך משפּיע זיין אויף די אַנדערע מלוכות, אַז זיי זאָלן זיך אַנשליסן אינם פאַרבאַנד, אין פּאַן-אייראָפּעאיש בוררות-פאַרטראַג זאָל אויך אַריינגענומען ווערן ענגלאַנד, אין גוואַראַנטי-פאַרטראַג נישט, ווייל ס'וואָלט געווען א סכנה פאַרוויקעלט צו ווערן אין אַלע אַזיאַטישע און פּאַציפישע מלחמות פון מאָרגן.

דער ד ר י ט ע ר ש ר י ט צו פּאַן-אייראָפּא איז דאָס שאַפן פון א פּאַן-אייראָפּעאישן צאָל-פאַרבאַנד א פאַראייניקונג פון אייראָפּא צו איין ווירטשאַפטס-טעריטאָריע. דער פּראָצעס קאָן פאָרקומען נאָר פּאַמעלעך, אָבער מיט די צוגרייטונגען מוז מען ענערגיש אָנהויבן און וואָס גיכער באַזייטיקן די צאָל-גרעניצן. אויך דערמיט קענען די איינצעלנע מלוכות — למשל די סוקצעס-שטאַטן פון עסטרייך — אונגאַרן קודם אָנהויבן און שאַפן א צאָל-פאַרבאַנד און אַפילו אויך א פאַרבאַנד פאַר וואַלוטע-ענינים, דורכן פאַרגרעסערן און פאַראייניקן פון אַזוינע פאַרבאַנדן ווערט צוגעגרייט די איינהייטלעכע ווירטשאַפטס-טעריטאָריע פון אייראָפּע.

די קרוינונג פון די פּאַן-אייראָפּעאישע באַשטרעבונגען וואָלט געווען די קאָנסטיטואירונג פון די פאַראייניקטע שטאַטן פון אייראָפּא, נאָכן מוסטער פון די פאַראייניקטע שטאַטן פון אַמעריקע. פּאַן-אייראָפּא וועט כלפּי די אַנדערע וועלט-טיילן און וועלט-אימפּעריען אויפטרעטן אַלס איין אָרגאַניזם און כלפּי פּנים וועט יעדער שטאַט האָבן א מאַקסימום פון פרייהייט. פּאַן-אייראָפּא וועט האָבן צוויי פּאַרלאַמענטן, א פעלקער-פּאַרלעמענט און א שטאַטן-פּאַרלאַמענט. אין פעלקער-פּאַרלאַמענט וועלן זיצן דרייהונדערט פאָרשטייער, צו איין פאַרטרעטער פון יעדער מיליאָן אייראָפּעער, אין שטאַטן-פּאַרלאַמענט וועלן זיצן 26 פאַרטרעטער פון די 26 אייראָפּעאישע מלוכות.

אין פּאַן-אייראָפּא מוז אויך ווי אין פּאַן-אַמעריקע הערשן די גלייכבאַרעכטיגונג פון אַלע נאַציאָנאַל-לשונות. צוליב טעכנישע טעמים זאָלן אָבער די אייראָפּעאישע מלוכות קודם אין זייער מיטל-שולן, דערנאָך אין זייערע פאָלקס-שולן איינפירן אַלס אָבליגאַטאָרישן למוד די ענגלישע שפּראַך. ווייל מחוץ אייראָפּא איז ענגליש אין א וואַקסנדיקער אַנטוויקלונג צו אַן אינטערנאַציאָנאַלער פאַרקערס-שפּראַך. ס'וואָלט געווען קלוג פון די אייראָפּעער נאָכצוטון די כינעזער און יאַפּאַנער און פון דעם פאַקט עפּעס לערנען. ס'וועט פאַרשווינדן די קאָנקורענץ פון די אייראָפּעאישע לשונות. ווייל יעדער אייראָפּעער וועט א חוץ זיין נאַציאָנאַל-שפּראַך אויך באַהערשן ענגליש. די ענגלישע שפּראַך איז א דאַנק דעם וואָס זי לאָזט זיך לייכט אויסלערנען, — איר אָרטאָגראַפי וועט מען מוזן רעפאָרמירן — און אויך צוליב דעם וואָס זי שטייט אין דער מיט צווישן די גערמאַנישע און ראָמאַנישע לשונות, באַשטימט צו ווערן א נאַטירלעך עספּעראַנטאָ.

*

אַלע מלוכות וועלן דורך א פעדעראַציע מער געווינען איידער פאַרלירן.

דער הויפּטנוצן וועט זיין:

1) א זיכערקייט אַקעגן אַן אינטעראייראָפּעאישער מלחמה;

2) נייטראַליטעט פון אייראָפּא אין וועלט-קאָנפליקטן;

3) שוץ פאַר אַן אינוואַזיע מצד א רויטן אָדער ווייסן רוסלאַנד;

4) מעגלעכקייט פון אַנטוואָפנונג;

5) פעהיקייט צו קאָנקורירן מיט דער אַמעריקאַנישער און בריטישער און שפּעטער אויך מיט דער מזרח-אַזיאַטישער און רוסישער אינדוסטריע.

דער זיכערער פועל-יוצא פון דער ביזאיצטיקער אייראָפּעאישער פּאָליטיק איז:

1) א נייע אייראָפּעאישע מלחמה ביז צו דעם פולשטענדיקן חורבן און פוסטקייט פון אייראָפּע;

2) שטענדיקע פּאָליטיש-מיליטערישע אינטער-ווענציעס פון אויסער-אייראָפּעאישע מלוכות און אייראָפּעאישע ענינים;

3) א רוסישע אינוואזיע און דאס איינפירן פון א רויטער אָדער ווייסער דיקטאטור אין אייראָפּע;

4) די נייטווענדיקייט פון א באוואפנען זיך ביז צום פינאנציעלן צוזאמענברוך פון דעם קאָנטינענט;

5) אומפעאיקייט צו קאָנקורירן מיט דער אנגלאָ-זאקסישער אינדוסטריע, באנקראָט און ווירטשאפט-לעכע פארשקלאפונג.

א חוץ דעם אויבן אָנגעוויזענעם נוצן וועלן די מייסטע מלוכות אייך האָבן א באזונדערן נוצן. באזונדערס די מלוכות פון מזרח-אייראָפּע. פאן-אייראָפּא וועט זיכערן זייער קיום. די קליינע ענטענטע וועט זיכער זיין פאר די האבסבורגער, סקאנדינאווין פאר ריסלאנד, דער באלקאן פאר דער טערקיי, פראנקרייך און בעלגיע וועלן געשיצט זיין פאר א דייטשן נקמה-קריג, דייטשלאנד פאר דער רעאקציע און דעם באָלשעוויזם.

א גרויסן נוצן וועלן האָבן די נאציאָנאלע מיעוטים אין אלע מלוכות, זיי וועלן זיין געשיצט פאר אונטער-דריקונג און געצוואונגענער אסימילאציע, אין בשותפותן איבער-פאטערלאנד פאן-אייראָפּא וועלן זיי געפונען א וועג אָן בלוט און פון פרידן צו זייערע ברודער אין די אנדערע לענדער. א וועג וואָס, וואָלט געוועזן געפירט ביי אנדערע אומשטאנדן דורך פארוויסטונג, שחיטות און מלחמות.

די אייראָפּעאישע קאָלאָניאל-מלוכות וועלכע האָבן געזיכערט דעם באזיץ פון זייערע קאָלאָניעס, וועלכע מ'וואָלט ביי זיי צוגענומען. די אלע פעלקער, וואָס האָבן ביי דער חלוקה פון די קאָלאָניאלע טעריטאָריעס גאר נישט באקומען ווי די דייטשן, פוילן, טשעכן, סקאנדינאווער און באלקאן-פעלקער, וואָלטן אין גרויסן אפריקאנישן קאָלאָניאל-באזיץ געפונט באקומען א טעטיקייטס-געביט און וועלן העלפן די בעלגיער און פּאָרטוגיזן אין זייער קאָלאָניאלן פיאָנירטום.

די גרויסע אייראָפּעאישע קאָלאָניע, אפריקא איז נאָך צום גרויסן טייל נישט אויסגעפּאָרשט און אומ-באקאנט. כדי זי צו מאכן פאר דער קומענדיקער קאָרן-אוצר און מקור פון רויטשטאָפן מוז מען צוויי זאכן דורכפירן, ערשטענס:

די מדבר סאהארא פארבייטן אין אקער-לאנד און צווייטענס באזייטיקן די שלאָף-קראנקהייט פון צענ-טראל-אפריקא, צוליב וועלכער ס'איז נישט מעגלעך א קאָלאָניזאציע.

די צוויי פּראָבלעמען, פון וועלכע ס'איז אָפּ-העגניק דער עתיד פון אפריקע, קאָנען נישט פאר-ענטפערט ווערן נישט פון גענעראַלן און אויך נישט פון פּאָליטיקער; נאר פון אינזשינערן און ערצטע. און נאר די פאראייניקטע כחות פון גאנץ אייראָפּע קאָנען די פּראָבלעמען פארענטפערן און אויך קולטורעל און ווירטשאפטלעך אריינדרינגען אין אפריקע.

——

די וואך.

סוף פון דעם חודש פארט אָפּ קיין א"י די פּאר-לאמענטארישע אונטערזוכונגס-קאָמיסיע, וועלכע באַ-שטייט פון צו איינציקע פארטרעטער פון דער ליבע-ראלער, קאָנסערוואטיווער און ארבעטער-פארטיי. בראש פון דער קאָמיסיע געפונט זיך וואלטער שאָו, א באַ-וווּסטער קאָלאָניאל-ריכטער.

*

דער שפּאנישער דיקטאטאָר האָט אין א מאני-פעסט צום פאָלק דערקלערט, אז די רעגירונג טראכט וועגן אן איבערגאנג צון א נייער בירגערלעכער צייט. די געפּלאנטע פארפאסונג זאָל שיצן הויפטזעכלעך די רעליגיע, די פאמיליע און דעם רעספּעקט פארן אויטאָריטעט.

*

די פּאָליציי האָט אין בערלין און אין אלטאנע ארעסטירט א רייע פון נאציאָנאל-סאָציאליסטן און פאשיסטן, וועלכע זענען פארוויקעלט אין די לעצטע אטענטאטן אויף די עפנטלעכע בנינים.

*

די פארהאנדלונגען צווישן ענגלאנד און אמעריקע — באקענעניש מאקדאָנעלד און דאוועס — וועגן דער אנטוואפנונג אויפן ים, האָבן אויפגעוויזן באַ-פרידיקענדע רעזולטאטן.

*

די סאָצ. פארטיי פון פוילן האָט אין איר באַ-ראטונג אָנגענומען א שארפע רעזאָלוציע קעגן איצטיקן קאבינעט סוויטאלסקי. וועגן דעם צי זי וועט נעמען אנטייל אין דער מארשאל-קאָנפערענץ איז נישט אָנ-גענומען געוואָרן קיין באשלוס.

*

די פעלקער-בונד-פארזאמלונג האָט אָנגענומען די ענדערונגען פונם שטאטוט וועגן אָרגאניזאציע פונם אינטערנאציאָנאלן וועלט-געריכט. אויך די פאראייניקטע שטאטן זענען צוגעשטאנען צום געריכט.

*

די קראנקהייט פונם פאטריארך האָט ארויס-גערופן אין דער רומענישער פרעסע א דיסקוסיע וועגן אן ענדערונג אין דער צוזאמענזעצונג פון דער רעגענטשאפט.

*

ביי דער מאנדאטס-קאָמיסיע האָט דער רומע-נישער פארטרעטער, סטארקא ארויסגעזאָגט זיין פולסטע סימפאטיע צו די יידישע באשטרעבונגען אויסצובויען אין א"י א יידישע היים.

*

אבאָנירט דעם אומאָפּהענגיגן ארגאן

„טשערנאוויצער בלעטער“

נאָטיצן

גרויס-טשערנאָוויץ.

צוויי דאָרפגעמיינדעס פון דער טשערנאָוויצער סביבה האבן זיך געווענדט צו דער מאכט, מ'זאָל זיי פאראייניקן מיט טשערנאָוויץ. די שטאט וועט זיך אזוי ארום פארגרעסערן מיט א נייעם שטח און מיט איי-ניקע טויזנט נפשות. ס'איז א גוטער סימן פאר דער אנטוויקלונג פון דער שטאדט, וואס זי פראָגרעסירט. איר געאָגראפישע לאגע באשטימט זי צון א באדיי-טענדן פלאץ פארן האנדל און פארן פארקער און אן אויפבליהען וועט זיכער זיין פון גרויסן נוצן פאר אלע איינוואוינער. מיר ווילן דאס מאל נישט אונטערזוכן, צו מען האט די געמיינדעס נישט געהייסן פון אויבן זיך לאזן פאראייניקן, צי מען איז נישט אויסן דערמיט א פּאָליטישע טאט, צי מאיאָריזירן די יידישע באפעל-קערונג. דעריבער אן אנדערס-מאָל. היינט ווילן מיר אָנווייזן דערויף, אז דער יידישער עלעמענט, פארלירט אלץ מער זיין באדייטונג, סיי אין האנדל ווי אייך אין דער אינדוסטריע און אייך אין דער מלאכה. צוליב א פאקטאָר אריין יידישן!, צוליב די יידישע הויז-באזיצערס!

אין קיין שום שטאדט פונם גאנצן לאנד איז דאס דירה-געלד פאר געשעפטן און וווינונגען אזוי טייער ווי אין טשערנאָוויץ. פארהאן געשעפטן אין די הויפטגאסן, וואס גייען א חודש ביז 30 טויזנט ליי און אונטער 4 טויזנט ליי קריגט מען נישט א לאָקאל פאר א ווערקשטוב! די וווינונגען זענען אויך מורא-דיק טייער, א שטוב און א קיך ביז 2500 ליי, צוויי שטיבער ביז 4500 און 3 שטיבער ביז זעקס טויזנט פינף הונדערט. דער יידישער סוחר, דער פארמעגלעכער און דער קליינער הענדלער, דער ייד. בעל-מלאכה, צי איז ער א באלבאָס פון א קלענערן, צי א גרעסערן באטריב, מוזן דעם גרעסטן טייל פון זייערע הכנסות אוועקגעבן פאר דירה און פאר שטייערן. דאס פירט דערצו, אז א גרויסער טייל פון די סוחרים און בעלי-מלאכות זענען גרויסע בעלי-חובות און פאלן ווי פליגן בשעת דעם איצטיקן ווירטשאפט-לעכן קריזיס. די אומצייליקע באנקראָטן, די פילע אומשיכטונגען און די אלע הונדערטער לופט-מענטשן זענען קרבנות פון אָט דער פּאָליטיק פון די יידישע הויזבאזיצערס. אבער דער חורבן האט זיך נאך נישט אָפּגעשטעלט! די יידישע הויז-הערן האבן נאכדעם, ווי די לעצטע יאָרן האבן זיי אָנגעפולט די קעשע-נעס מיט די דירה-געלדער — נישט רעדוצירט די פרייזן, זייערע פאָדערונגען זענען חוצפּה'דיקער ווי ביז איצט און זיי ווייסן נישט, אז מיט דער פרייז-פּאָליטיק פירן זיי א רויב אין זייער אייגן פארמעגן, וואָרים זיי וועלן עס אזוי ווייט דערפירן ביז ס'וועט נישט זיין ווער ס'זאָל קאָנען צאָלן. די יידישע הויז-באזיצערס ארבעטן האנד אין האנד מיט יענע קרייזן, וואס ווילן ראָמאניזירן די שטעט און ארויסטרייבן דעם פרעמדן עלעמענט. די יידישע הויזבאזיצערס דענקען נאר פון היינט אויף מאָרגן און דאס וועט זיך ביטער נוקם זיין אין זיי אליין.

גרויס-טשערנאָוויץ איז אויפן וועג. ס'זענען דא אלע אנטוויקלונגס-מעגלעכקייטן. דער יידישער עלע-מענט איז באשטימט צו האבן א פירנדיקע ראָל. טשערנאָווויץ איז די באדייטנדסטע יידישע שטאט פונם לאנד און נאר די הויזבאזיצערס וועלן עס דער-פירן, אז די יידישע באפעלקערונג זאָל פארלירן אירע פּאָזיציעס, אז די יידן זאָלן דאס, וואס זיי האבן אין דורות-לאנגער ארבעט זיך דערקעמפט, איבערגעגבן צוליב א פּאָליטיק פון א ײ ג ע נ ע!

ג ר ו י ס-ט ש ע ר נ אָ ו ו י ץ, אבער אליין א שלאכט-פעלד פון יידישע עקזיסטענצן — אויב די הויזבא-זיצערס וועלן נישט רעכטצייטיק זיך באטראכטן!

——

א ב ר ה ם א ק ס ע נ פ ע ל ד.

דער עונש.

(מ ש ל)

א צוויאק, אן אייזערנער קאפּ,
באקומען האָט א שטארקן קלאפּ פון א שווערן האמער.
זיך אין דרייען איינגעבויגן
איינגעקארטשעט ווי א שלאנג.
אפּעלירט ער צו דער צוואנג:
— „טאָמער ווייסטו וואס, פאר וואָס
„מיר קומט פון שווערן האמער דאָס?
„כ'בייג זיך — דאכט מיר — ווי א קנעכט,
„ער צו מיר—נאָר שלעכט און שלעכט".
— „ביזט, מיין טייערע, נעבעך קראנק"
— ענטפערט אים די פרימע צוואנג —
„פונם שווערן האמער-קלאָפּ?
„איך וועל פרוון העלפן דיר,
„פאר דיין קעפּל זיין זאָל מיר".
און... געטון דעם צוויאק א כאפּ
מיט די ליפּען פארן קאָפּ,
זיי, די ליפּען, שטארק פארביסען
און דעם קאָפּ באלד אָפּגעריסן...

*

כ'רייב דעם שטערן, קנייטש און קלער
ווער איז הייב? — טרעפן — שווער.
דאָך צו ווייך פון צוויאק דער ריקן:
וואלט ער פארן האמער זיך נישט קוויטשן, ביקן,
וואָלט די צוואנג זיך מיטן קאָפּ נישט קוויקן...

טעאטער

נישט קיין שטריימל און נישט קיין ציליגדער.

דער ערנסטער ליבהאבער פון ייד. טעאטער, האָט זיך קיינמאל נישט געקאנט חברן מיט דער וואָלוולער אָפּערעטקע. טעמים דערפאר זענען געווען גענוג, און פארשטייט זיך גערעכטע.

די הויפּטסיבה אבער, וואס די ייד. אָפּערעטע פלעג פון זיך אָפּשטויסן, איז געווען דאס „איבער-נוצעווען": אונטערגעשניטן די קאָפּעטע און אנגעטון במקום פראק, אויסגעציפּט פון שטריימל עלף שפּיצן, און צוויי איבערגעלאזט, ס'זאָל מרמז זיין אויף א צילינדער. מיטן פראָגרעס פון ייד. טעאטער בכלל, איז אויך די אָפּערעטע איין טרעפּ ווייטער געגאנגען, און האט זיך באמיט אזוי איבערצונוצעווען, אז מ'זאל דאס שטריימל און קאָפּאָטע נישט דערקענען. דאס קינסטלערפּאָר לערנער און זיידערמאן, וואס האבן אונז ביי דער פּיעסע „א נאכט פון ליבע" באוויזן, אז זיי קאָנען גאנץ גוט די מלאכה פון „נוצעווען", האבן ביי זייער איצטיקער פּרעמיער „א מאל אין מאי" געגרייזט. א דייטשע אָפּערעטע (?) מיט געוויין און הלשות, אין 4 אקטן, געשפּילט אין יידישער שפּראך און מיט יידישע נעמען (בערטאָלד—בנימן, פּעטער—פּריץ)— אויך פיינע מוזיק — אזא אומגליקלעך באשפעניש, אז אפילו זיידערמאן מיט זיין אזא שיינעם זינגען, האט ווייניק וואס געקאָנט אויפטון, אז מ'זאל די אומ-גליקלעך איבערגענוצעוועטע זאך נישט דערקענען, פרוי לערנער — אין „מאשקע" — מייסטערהאפט, דאכענען איז „פּראלע" נישט איר אמפּלוא. ערשט די לעצטע סצענע רעהאבילירט אונזער ליב קינסטלער-פּאָר זיידערמאן—לערנער. יאָבאָוויטש צופרידנ-שטעלנדיק אין אלע זייגע עפּיזאָדנראָלן. אש און אָנ-הויב ווייניק ייד, — צום סוף צו סענטימענטאל.

——

נייע ביכער

ש. דובנאָוו: פון „זשארגאָן צו יידיש"

(פארלאג: ק ל ע צ ק י ן 1929).

דריי זאכן העלפן מיט ביי דער אנטוישונג מיט דעם דאזיקן בוכל: דער טיטל (קעגן וועלכן סיינעם איז נישט דערלויבט צו זינדיקן!) און צוויי צוזאנג-דיקע פראזן אין דער הקדמה און טעקסט: „באוויזן ווי... דער פארשעמטער אמאָליקער „זשארגאָן" איז אויסגעוואקסן צון א מעכטיקן קולטור-אפּאראט, וואָס הייסט „יידיש" — דאָס איז דער ציל פון מיין ביכל" און „מיר איז באשערט געווען אין די יינגע יאָרן שטיין ביי דער וויג פון אונזער נייער ליטעראטור אין דער פאָלקס-שפּראך"...

פון אזא מענטש ווי דובנאָוו איז געווען צו דערוואַרטן וואגיקעס און סאָלידעס. ס'איז שוין אפשר צייט צו קומען מיט א ווערק, וואָס זאָל ארומכאפּן די גאנצע אנטוויקלונג פון דער יידישיזם-באוועגונג אין אלע אירע פאָרמען און פארצווייגונגען. און דוקא א געשיכטע-פארשער איז נויטיק, וואָס זאָל זיין רויק און אָביעקטיוו אין זיין צוגאנג, אנאליז און באַ-אָבאכטונגען.

אויף דובנאָוון איז געווען צו גלויבן, אז ער, א סימפּאטיקער פון יידיש, א מענטש מיט ליבע צו יעדער פאָלקס-שאפונג און קאָלאָסאלער ערודיציע און מאָדערנע אייראָפּעאישע אויפפאסונגען פון זאכן און ווערטן, וועט זיכער אונז שענקען א ווערק, וואָס וועט נישט שטיין נידריקער פון אלע זיינע שאפונגען, באקומען אבער האָט זיך א גאנץ נעבעכדיקע זאמלונג פון ארטיקלען, וואָס געבן איבער זער ווייניק מאטעריאל, פאר דער געשיכטע פון יידיש.

די זאמלונג אנטהאלט ארטיקלען וועגן ספעקטאָר, דינעזאָן, שלום-עליכם, מענדעלע און פרוג. רעדנדיק וועגן יעדן פון די דאָזיקע שרייבער, באמיט זיך דער מחבר זיי באלויכטן אין שיין פון זייער באציונג צו יידיש, וואָלט דאָס אפשר געווען גענוג, ווען די ארטיקלען זענען סיסטעמאטיש, גענויע, לאנגאָטעמ-דיקע, דאָס זענען זיי אָבער נישט. ס'זענען גיכער סקיצן, עטיודן, אנגעוואָרפענע קאָנטורן פון פערזאָנען אין דערשיינונגען. די זכרונות, וואָס קומען אין צווייטען טייל אין די בייגעלעגטע בריוו פון שלום-עליכם און מענדעלע זענען זער אינטערעסאנט, ס'פעלט אָבער וואג, א איינגשאפט, וואָס איז צונויפגעבונדן מיטן חשובן נאָמען פון דובנאָוו און נאָכן לעצטן בלעטל בלייבט דער פריקרע געפיל פון זוירלעכער, נישט געזעטיקטער אומצופרידנקייט: די איינציקע אינטערעסאנטע שטעלן ווערן דער-טרונקען אין ים פון באנאלן אלגעמיין באקאנטן.

ב. ט ו ט ש י נ ס ק י.

——

מעשהלעך פון נאזר-עד-דין.

נאזר-עד-דין, ער א מין מאכמעדאנישער הערשאלע אסטראָפּאָלער, געלעבט אין פערצעטן יאָרהונדערט, אלס פּריסטער (מולא) און לערער אין דער שטאָט אקשעהיר (קליינאזיע) זיינע מעשהלעך, הלצות, אנעקדאָטן וכדומה זענען בארימט צווישן כמעט אלע מאכמעדאנישע פעלקער און שבטים.

*

נאזר-עד-דין האָט א מאָל פארלוירן זיין איינאלע, בעתן זוכן זיין אבידה, האָט ער געהאלטן אין איין דאנקען דעם אייבערשטן, אז דער עולם האָט זיך גע-וואונדערט, פארוואָס ער דאנקט אזוי זיין ליבן נאָמען, האָט ער געענטפערט: „פאר דעם גרויסן נס, וואָס איך בין נישט געווען דערביי, ווארים איך וואָלט דאָך בודאי אייך פארלוירן געוואָרן...

*

דער מולא איז אמאָל ארומגעגאנגען שפּעט באַ-נאכט זינגנדיק אין אלע גאסן, דער שטאָדט-שומר האָט אים באקעגנט און געפרעגט: „הער! וואָס זוכסטו דא אין דער שפּעטער שעה?!"

„מיין שלאָף איז מיר אנטלאָפן, זוך איך אים!" האָט נאזר-עד-דין געענטפערט...

*

דער מולא האָט א מאָל באקעגנט א פרעמדן און אים באגריסט ווי אן אלטן באקאנטן.

דער פרעמדער:

„פון וואנעט קענסט דו מיך, יאָס דו גיסט מיר אזא ברייטן „שלום עליכם"?"

דער מולא:

איך האָב אייך נאָך קיינמאל נישט באקענט, נאָר אייער טורבאן זעט גענוי אזוי אויס ווי מיין טורבאן, אייער כאלאט ווי מיין כאלאט, האָב איך אייך געהאלטן פאר מיך גופא און פארדעם אייך אזוי הארציק באגריסט...

*

נאזר-עד-דין איז א מאָל ארויס אויף דער גאס אין טרויער-מלבושים, אז דער עולם האָט אים גע-פרעגט פארוואָס? האָט ער געענטפערט:

יוועלן און זייגערס בוכהאַלץ, נאָר רינגפּלאַץ 6

29 יאָר דאָס פֿאַרטרויען פון די קונים.

וועגן יידישע פאָלקס־קורסן.

אומצייליקע ארבעטער און אנגעשטעלטע דורשטן נאָך בילדונג. אין זייער יוגנט האָבן זיי נישט געהאַט די מעגלעכקייט זי צו באַקומען. אין די קליינע שטעטלעך, וווּ זיי האָבן געאַרבעט פון פאַר־טאָג ביז שפּעט אין דער נאַכט האָבן זיי זיך נישט געקאָנט אפילו א ביסעלע אָפּרוען. פון די פאָלקס־קורזן, וועלכע ס'אָרדנעט איין דער אוניווערזיטעט קאָנען זיי נישט האָבן קיין הנאה, ווייל די לעקציעס ווערן געהאַלטן אין רומענישער שפּראַך. אזוי זענען אויך נישט פאר אלע צוטריטלעך די דייטשע פאָלקס־קורזן — צוליב דער שפּראַך און א סך מאָל וועגן די פרעמדע, ווייטע טעמעס. אזוי איז פאַרהאַן א גרויסע נויטווענדיקייט איינצואָרדנען פאָלקסק־ורזן אין יידישער שפּראַך. קורזן, וועלכע זאָלן איבערגעבן די הויפּט־יסודות פון די וויכטיגסטע וויסנשאַפטן אויף א פּאָפּולערן אויפן. ס'זאָלן פאַרגעטראָגן ווערן נאַטור־וויסנשאַפטן און מאַטעמאַטיק, געשיכטע און געאָגראַפיע, פאָלקסווירטשאַפט און שפּראַכן. אומפּארטייאישע למודים, וועלכע זאָלן נאָר האָבן די אויפגאַבע צו פאַרברייטערן דעם האָריזאָנט פון די טיילנעמער, אים צו סטימולירן צום לייענען און לערנען און צום נאָכטראַכטן. צו פלעגן די מוטער־שפּראַך און אים צו באַקענען מיט איר ליטעראַטור, געשיכטע און שעפעריש ווערק.

וועֶר זאָל דאָס איינאָרדנען ?

די יידישע קהלה קאָן נישט נעמען דעם איניציאַטיוו. אין קהל־שטיבל הלומט מען נאָר פון פעטע מתים, מ'זאָל קאָנען באַצאָלן די געהעלטער פאַר די באַאַמטן און אנגעשטעלטע, קאָנען צאָלן די מיליאָנען־דעפיציטן, וועלכע וואַקסן פון חודש צו חודש. די קהלה איז בכלל א פּאַסיווע אָרגאַניזאַציע, וועלכע נעמט נאָר און איז נישט בכח עפּעס צו געבן פאַר די ברייטע מאַסן. א הויך אומדירעקטע שטייערן און יעדעס יאָר א נייע הבטחה פון א ושערענט, אז ס'וועט אם ירצה השם בעסער ווערן אין משיח'ס צייטן.

בלייבן די יידישע קולטור־אינסטיטוציעס: „מאָרגנרויט“, „שולפאַריין“ און „באַראָכאָוו“. אלע באַמיהען זיי זיך אין משך פונם יאָר עפּעס אויפצוטון. „מאָרגנרויט“ און „שולפאַריין“ האָבן גרויסע יידישע ביבליאָטעקן. אלע דריי אָרדנען איין אין משך פונם יאָר לעקציעס צומאָל אויך קורזן. אָבער נישט סיסטעמאַטיש, נישט נאָך א באַשטימטן פּלאַן. ס'פעלן כחות און אָפּטמאַל אָרגאַניזאַציע. יעדן פאר זיך וועט עס שווער זיין, צו שאַפן די נייטיקע פאָלקס־בילדונגס־אַנשטאַלט ! א קאָאָרדינירטע ארבעט פון די דריי אַנשטאַלטן וואָלטן געווען פון גרויסן נוצן ! „מאָרגנרויט“ און „באַראָכאָוו“ האָבן אייגענע קולטורהייזער און מעגלעכקייטן איינצואָרדנען טוינבע־נאַכמיטאָגן — גאַנץ אנדערע ווי יענע פון דער טוינבעהאַלע, וווּ ס'ווערט אויף דייטש נאָר געלייענט וועגן די אוממעגלעכסטע טעמעס — זיי האָבן אויך מעגלעכקייטן צו פאַרשפּרייטן יידישע אויפקלערונג און קעגנזאַץ צו די פאַרשידענע „אינטערנאַציאָנאַלע“ אַנשטאַלטן, אין וועלכע יידן פאַרשפּרייטן דייטש.

ס'איז צייט זיך צוזאַמענצוזעצן צו א געמיינזאַמער ארבעט.

די איניציאַטיוו זאָל אַרויסגיין פון דער גרופּע „פריינט פונם יידיש־וויסנשאַפטלעכן אינסטיטוט“, וועלכע האָבן זיך געשטעלט די וויכטיקע אויפגאַבע, נישט נאָר מאַטעריעל צו שטיצן דעם ווילנער אינסטיטוט, נאָר אויך ברייט צו פּראָפּאַגירן יידיש. די „פריינט“ זענען אונטער־פּאַרטייאיש, און דער ערשטער אַרויסטריט אין וויזשניץ איז א באַווייז פון זייערע ארבעטס־מעגלעכקייטן!

מיר האָפן און וואַרטן אז דער פאָרשלאָג וועט באַטראַכט ווערן און אין גיכן רעאַליזירט!

—

דער קוזיזם ווערט אגרעסיוו.

די קריסטלעכע ליגע, וועלכע האָט ביז איצט געאַרבעט אין שטילן, העצנדיק אין די דערפער פון דער מאָלדאַווע, און בוקאָווינע גייט איבער צו „אַקטיווע“ ארבעטן און הויבט אָן ווידער טשעפּען די יידן. אויף די באַנען ווערן יידישע פּאַסאַזשירן געשלאָגן. דאָ און דאָרט מעלדעט מען פון איבערפאַלן. אויך איז די אַגיטאַציע אַן אינטענזיווע. אין זיבנבירגן ווערט אין די טויזנטער בראָשורן פאַרשפּרייט וועגן א יידישן בלוט־בלבול. ס'פעלן אויך נישט קיין מאַניפעסטן אויפן אדרעס פון די אַראַבער ! דער קאָמיטעט פון דער ליגע האָט אפילו שוין אָנגעוואָרפן א גאַנצן פּלאַן וועגן דער ארבעט, איינגעטיילט דאָס לאַנד אין דריי קעגנטן כדי צו מאַכן סיסטעמאַטישער די פּראָפּאַגאַנדע...

ס'איז דער חוב פון דער רעגירונג אנצווענדן די־זעלביקע שטרענגע געזעצן קעגן די קוזיסטן ווי מען טוט עס קעגן די קאָמוניסטן און אוניטאַרישע ארבעטער, צו באַשטראָפן שטרענג די אַקטיווע אָפיצירן, אוניווערזיטעטס - פּראָפעסאָרן און מלוכה - באַאַמטן, וועלכע נעמען אַנטייל אין די טעראָריסטן־אָרגאַניזאַציעס און פאַרגיפטן די יוגנט. ס'איז דער חוב צו פאַרביטן אַן אָרגאַניזאַציע וועלכע וויל מיט אלע מיטלען באַקעמפן די יידישע באַפעלקערונג, און וועלכע שרעקט זיך נישט צוריק פאר קיין שום מעשים.

אין אירע אָנהויבן מוז דערשטיקט ווערן א באַוועגונג, וועלכע בויט זיך אויף א אומגעלומפּערטער ראַסן־שנאה, אויף א פאַרהעצונג און וועלכע וועקט אויף די ווילדעסטע אינסטינקטן ביי דער דאָרפישער באַפעלקערונג.

דער הער אינערן־מיניסטער, וואָס האָט נאָך ביז היינט נישט באַשטראָפט די שולדיקע פון לופּעני און וועלכער האָט געהאַט א טויט־סאַלווע פאַר הונגעריקע ארבעטער, מוז ענערגיש פאָרגיין אויך קעגן די וועלכע ניין אין זייער בלוט־דאָרשט אזוי ווייט אויך צו מיסהאַנדלען אומשולדיקע קינדער ווי ס'איז לעצטענס פאָרגעקומען אין קימפּאָלונג.

דער קוזיזם איז נישט נאָר א סכנה פאַר דער ייד. באַפעלקערונג, נאָר טראָגט אין זיך אויך די מעגלעכקייטן פאַר דער ווילדעסטער אַנאַרכיע.

——

א סוד...

ג י נ ק א ן — א מתנה.

בלאָ־פאַרוועבט
שפּינט די נאַכט
א ווייס געבעט
און פּורפּור־טראַכט.

דער־ציילט פאַרזילבערט־אייס
אַן אַלטער, מידער ים,
דער פאַרכשופט יינגער נאַכט
פון א רויזן־ליבע
וואָס ער האָט אמאָל געהאַט.

און ס'מורמעלט שטיל דער טייך
אויף דער ווייטער, טינקלער פּלאַך,
פון בלאָ־זיידענע שטערן־נעכט
אויף ווייכע זון־טעג אויסגעבעט.

א יינג וואָלקנדל
האָט זיך פאַמעלעך צוגעריקט,
די נייגעריקע לבנה
אויף א מינוט צוגעדעסט,
שא... שטיל... א סוד...!

יונה גרובער.

ייד. וויסנש. אינסטיטוט
די ארבעט אין דער פּראָווינץ.

די נישט לאַנג אין טשערנאָוויץ געגרינדעטע געזעלשאַפט „פריינט פון י. וו. א.“ האָט צ. א. באַשלאָסן צו פּאָפּולאַריזירן דעם י. וו. א. אין דער פּראָווינץ דורך עפנטלעכע פאַרזאַמלונגען און פאָרלעזונגען. אזא קאָלעקטיווע פאָרלעזונג איז אָפּגעהאַלטן געוואָרן זונטיק, דעם 15-טן ד. ח. אין וויזשניץ, און דער ערשטער אַרויספאָר האָט באַוויזן, אז דער געדאַנק איז א גוטער, און ס'כדאי אז אלע אנדערע פּראָווינץ־שטעט אין בוקאָווינע זאָלן נאָכטון וויזשניץ און איינאָרדנען אזוינע פאָרלעזונגען.

אָט באַריכטעט אונז אונזער וויזשניצער קאָרעספּאָנדענט:

נאָך א סך פאַר דער אָנגעזאָגטער שעה, איז דער זאַל פון דער פרימאַריע געווען איבערפולט מיט אַן עולם, וואָס איז באַשטאַנען פון אלע שיכטן פון דער היגער באַפעלקערונג. דער פאָרזיצער פון דער י.וו.א.־גרופּע, דר. ה ע נ י ש דערעפנט די פאַרזאַמלונג, באַגריסט די שפּעציעל פון טשערנאָוויץ געקומענע געסט דר. דיאַמאַנט, דר. בערנפעלד, דעם פאָרזיצער פון דער טשערנאָוויצער גרופּע, אַרכיטעקט שוואַרצמאַן און מ. סורקעס, קאָנסטאַטירט מיט צופרידנקייט, אז די וויזשניצער יידן לאָזן זיך נישט אָפּהאַלטן פון דעם דאַמאָקלעס־שווערט, וואָס הענגט תמיד איבער זייער שטעטל, דעם אייביקן דלות, נאָר דורך זייער מאַסנהאַפטן באַזוך באַווייזן זיי זייער פאַראינטערעסירטקייט און ליבשאַפט צו איינער פון די וויכטיקסטע שטיצן פון ייד. קולטור, ווי ס'איז י. וו. א.

דער ערשטער באַקומט דאָס וואָרט דר. מ. ד י א מ א נ ט, וועלכער רעדט איבער דער טעמע „דער ייד. וויסנש. אינסטיטוט אלס נויטווענדיקע שטיץ פאַר ייד. גלייכבאַרעכטיקונג“. ער שטעלט זיך ברייטלעך אָפּ אויף די אלע פּרווון, וואָס זענען געמאַכט געוואָרן ביז אַצינד פון צד אונזערע כלערליי שונאים, ווי זיי האָבן געזוכט מיט פאַרשידענע פאַלשע טענדענצן אויסצוטייטשן אונזערע אלע ווירטשאַפטלעכע און קולטורעלע דערגרייכונגען און ווי שווער ס'איז אונז אויסגעקומען דאָס אַלץ אויף א געהעריקן אופן צו באַקעמפן, ווייל דער גרעסטער טייל פון אזוינע היסטאָרישע דאָקומענטן זענען נישט געווען צונויפגעזאַמלט און מיר זענען כסדר געווען געצוואונגען צו זוכן און נישטערן אין אַקאַדעמיעס און אַרכיוון ביי די אומות־העולם.

היינט — שליסט דער רעדנער — ווען דער

נישט פאַרענדיקטער דיאַלאָג.

דער פאַריין צו פלעגן די הויז־עופות, האָט אין טשערנאָוויץ איינגעאָרדנט אַן אויסשטעלונג פון די באַזונדערס געראָטענע עקזעמפּלאַרן. ס'איז געווען א תענוג זיך אומצודרייען צווישן די גוט־גענערטע, שיין־ראַסיקע עופות, צו באַווונדערן, וואָס מענטשלעכער פלייס און דערפאַרונג קאָן שאַפן. א באַזונדערע אויפמערקזאַמקייט האָט אויף זיך צוגעצויגן אַן אינדיק, וועלכער האָט אויסגעזען אין זיין גרויסן פעדערן־ראַד ווי א פעלד־מאַרשאַל, וואָס האָט נאָר וואָס געוווּנען א שלאַכט, פול מיט גאוה האָט ער אַרומגעדרעט זיך און פול פאַראַכטונג צו די צושויער. א קאָפּ־האָן, גרויס און שיין מיט איין אייגל פאַרמאַכט, אזוי ווי ער זאָל טראָגן א מאָנאָקל, האָט זיך פּרעזענטירט ווי א דייטשער באַראָן פון גאָר אַלטן יחוס, און די לאַנגע פעדערן זיינע האָבן דערציילט פון דורות־גאַנצע העגער אזש ביז רודאָלף פאָן האַבסבורג... א ווייסע קאַטשקע, פעט און מיט א שנאַבעל, וואָס זעט אויס ווי א סאַקסאָפאָן, האָט געמאַכט אַן איינדרוק ווי א גראַפיניע און זי האָט מיך אָנגעקוקט עפּעס אזוי צווידייטיק, אז ס'האָט זיך מיר געדאַכט אז זי זאָגט מיר:

א גוטער פאַריין פון אונזערע באַלעבאַטים, מ'באַמיט זיך שטאַרק פאַר אונזערטוועגן, פיינע רייכע שטעלעכל, יעדן טאָג פריש שטרוי, געקליבן עסן, א גוטן טייך פאַר מיר, ווי כ'באָד זיך, די אנדערע שוועסטער און ברידער האָבן עס אויף דער יבשה נאָך בעסער. מ'קוקט אין די ביכער יוי אזוי אונז צו כאָווען ווי אזוי אונז צו מאַכן וואָס שיינער און עדלער...

איך האָב א שמייכל געטון — און זי צו מיר:

— און איך ווייס עס, אז מ'מיינט נישט אזוי מיין טובה, ווי זייערע אייגענע, אז מ'מיינט מיינע ווייסע פעדערן, מיינע יינגע קינדערלעך, מיינע אייער און מיין פלייש, מיין שמאַלץ און אַלץ, וואָס גאָט האָט געגעבן פאַר מיר און פאַר מיינע קינדער וועגן דאָס אַלץ נעמען זיי צו פאַר זיך, אָן רחמנות נעמען זיי עס, אָבער יואָס האַרט עס מיך — אבי דאָס שטיקל לעבן וואָס ס'איז מיר באַשערט, פאַרברענג איך גוט און רויק, און דו?

— דו ביזט דאָך אויך עמיצענס א קאַטשקע אָדער אַן אינדיק, דיר זייגט מען אויס דעם מאַרך ביסלעכווייז, דיר נעמט מען צו דיין האַרצבלוט טראָפּנווייז, פון דיין הויט, וואָס ווערט געשינדן, מאַכט זיך אויך עמיצער באַקוועמליכקייטן.

פיר מיך אויף אַן אויסשטעלונג ווי דיינע באַלעבאַטים ווייזן די שענע עקזעמפּלאַרן פון דיין ראַסע, און וואָס זיי טוען פאַר אייך ! פאַר זיי איז עס דאָך אויך וויכטיק, אז איר זאָלט זיין פעט און קלוג, מיט ווייכן פלייש און גוטע ביינער און לעבנספעאיקע יינגע...

כ'האָב זיך פאַרשעמט און געענטפערט:

אונזערע באַלעבאַטים זאָרגן זיך נישט מיר זאָלן דאָס שטיקל צייט ווען מיר זענען א קרבן אויף זייערע טישן און טעלער, און ביז מיר ווערן צו מיסט אויף זייערע פעלדער און צו זאַמד אויף זייערע שטראָזן אז מיר זאָלן וואוינען באַקוועם — און עסן ברויט צום זאַט און אונזערע יינגע צוגרייטן פאַר א געשמאַקן ביסן טאַקע פאַר זייערט־וועגן. אין דערזעלביקער הייליקער אָרדנונג לעבן מיר ביידע, פאַר אייך ברענגט זי אזוי פיל ברכות, אז דער אָרעמסטער באַלעבאָס איז נאָך מחויב נישט צו לאָזן פאַרהונגערן אייך, זיינע דערנערער און ביי אונז...

די עופות זענען פון אלע זייטן אויסגעבראָכן אין פאַרשידענע קולות, ס'האָט זיך מיר געדאַכט אז טויזנט לצים לאַכן פון מיר און כ'האָב אפילו נישט געזאָגט דער פילאָזאָפישער קאַטשקע: איך קיש אייער האַנד גענעדיגסטע מאַדאַם, און בין אוועק...

ס ו פ ר.

——

„דער פאָטער פון מיין זון איז געשטאָרבן, פאַרדעם בין איך אַן אבל...“

*

עטלעכע לייט זענען געקומען צום מולא און ביי אים געבעטן, ער זאָל זיי אנטלייען זיין אייזל. דער מולא האָט געענטפערט: „איך האָב נישט!“ פּלוצים האָט זיך דאָס אייזל אין שטאַל צעשריגן, האָבן די פרעמדע געטענהעט: „מ'הערט דאָך דעם אייזלס קול!“

האָט דער מולא געענטפערט: „מאָדנע מענטשן זייט איר, מיינע רייד גלויבט איר נישט, דעם אייזל'ס קול גלויבט איר יאָ!“...

*

א מאָל באַנאַכט האָט די פרוי געזאָגט צו נאזר־עד־דין: „האַר! אויף דער רעכטער זייט שטייט א ליכט, זיי אזוי גוט און צינד עס אָן!“ האָט דער מאַן געענטפערט: „אוי מיין ווייבל האָסט נעבעך ווייניק שכל! ווי קען איך אין דער פינסטער וויסן, וווּ די רעכטע זייט איז און ווי די לינקע?“...

*

א מאָל האָט דער מולא נאזר־עד־דין געהאַלטן א דרשה און צום עולם אזוי־געזאָגט: „אָ איר מאמינים! דאַנקט און לויבט זיין ליבן נאָמען, וואָס ער האָט נישט געגעבן די קעמלען קיין פליגל! וואָלט דער אויבערשטער געווען באַשאַפן קעמלען מיט פליגל, וואָלטן זיי זיך אַראָפּגעלאָזט אויף די דעכער פון אייערע הייזער, און וואָס וואָלט דאַן רחמנא ליצלן פון אייך געוואָרן!“

*

נאזר־עד־דין איז זיך געגאַנגען באָדן, דער בעדער האָט אים דערלאַנגט אַן אַלט האַנטעך און א שמוציק פאַרטעך, און האָט אים אינגאַנצן נישט מקבל געווען בסבר־פנים יפות... דער מולא האָט זיך גאָר נישט חיסנדיק געמאַכט, ווען ער איז אַרויס פון באָד האָט ער אנידערגעלעגט אויפן טעלער צען אספּער. (צו יענער צייט האָבן נאָר רייכע לייט געגעבן אזא שיין באָדגעלד). א וואָך שפּעטער איז דער מולא ווידער געקומען זיך באָדן, דאָסמאָל האָט אים דער בעדער אויפגענומען כאחד הנגידים... דער מולא האָט זיך גאָרנישט וויסנדיק געמאַכט און ביים אַוועקגיין אנידערגעלעגט איין אספּער... דער בעדער האָט זיך געוווּנדערט און געטענהעט: האַר וואָס זאָל דאָס באַטייטן?“

דער מולא האָט געענטפערט:

„דער היינטיקער אספּער איז באָדגעלד פאַרן פאַריקן מאָל, און די צען אספּער פון יענער וואָך זענען דאָס באָדגעלד פאַרן היינטיקן מאָל...

*

א לץ האָט א מאָל באַגעגנט דעם מולא און צו אים אזוי געזאָגט: „נאזר־עד־דין, אז דו וועסט טרעפן, וואָס איך טראָג אין מיין טיכל, וועל איך דיר געבן העלפט פון די אייער... און אז דו וועסט טרעפן די צאָל, באַקומסט דו אלע פיפּצן במתנה...“

דער מולא איז געבליבן א ביסל פאַרטראַכט און געענטפערט: „אוי ביזטו א שוטה! איך בין נישט אלאה, און נישט זיין געשוויסטער־קינד... און אחוץ גאָט ברוך הוא קאָן קיינער נישט וויסן וואָס די טראָגסט אין דיין טיכל, נאָר אז דו וועסט מיר זאָגן ווי די זאַכן אין דיין טיכל זעען בערך אויס, וועל איך אפשר זיין ביכולת צו טרעפן...“

„יאָ — ענטפערט דער לץ — פון דרויסן: ווייס, אינעווייניק: געל, און דאָס גאַנצע: לעגלעך.“

„געטראָפן! רופט אויס דער מולא, ווייסע באָרקעס מיט געלן אינווער געפולט...“

איבערדערציילט, אליעזר ש י נ ד ל ע ר, מינכן.

——

י.וו.א. האט אונז באשאנקען מיט אזא מאָנומענטאַל חערק ווי די „היסטאָרישע שריפטן" זענען מיר שוין בכח אויף א לייכטן אופן צו רעאגירן אויף אנגריפן, פון ווי זיי זאָלן נישט קומען.

א גאר געלונגענער רעפעראט האלט דר. י. בערנ-פעלד:

„די יידישע ליטעראטור, די ייד. שול און י.וו.א.„ ער ווייזט אָן, אז נאכדעם ווי די יידישע ליטעראטור איז זיך אזוי ברייט פונאנאנדערגעוואקסן, איז דער י.וו.א. א נויטווענדיקייט, אויב מיר ווילן נייז ווייטער אויפן וועג פון גייסטיקער אנטוויקלונג, טארן מיר נישט לאזן אויף הפקר אלע גרויסע קולטורעלע אויפ-טוען פאר די לעצטע יארן. דער רעפערענט שטעלט זיך פאכמעניש אָפּ אויף די פארשידענע סעקציעס פון י. וו. א. און שטרייכט אונטער זייער וויכטיקייט. אויב מיר ווילן צונויפזאמלען אונזער גאנצן פאָלקס-אוצר, אויב מיר ווילן אריינברענגען סיסטעם אין אונ-זערע שולן, אוועקשטעלן א סיסטעמאטיש פעדאגאָ-גישע פאָרשונגסארבעט, אויב מיר ווילן צונויפנעמען אונזערע אלע וויסנשאפטלער, וואס זענען צעוואָרפן אויף ארבע פינות העולם אונטער איין דאך, אזוי מוזן מיר מיט דער גרעסטער אנגעשטרענגטקייט פעדערן די אינטערעסן פון י.וו.א.

ארכ. שווארצמאן פירט דורך א גלענצנדיקע פאראלעל. פון אונזערע קלאסיקער ביז י.וו.א., ווען שלום עליכם —זאגט ער— זאל היינט זיין וואלט ער פארשפארט צו זאגן: ווען איך בין ראטשילד, וואלט איך געמאכט די גרעסטע ייד. ישיבה", די גרעסטע יידישע ישיבה איז שוין דא אָן ראָטשילדן. מיט מסירת נפש איבערגעגעבענע קעמפער פאר דער אנטוויקלונג פון דער ייד. קולטור, ווי ז. רייזן, פ. ווינרייך און א סך אנדערע האבן ביי דער הילף פון די יידישע פאָלקסמאסן געשאפן די גרעסטע ייד. ישיבה, דעם ייד. וו. א. דער רעדנער רעדט נאך ארויס די אלע ווערק, וואס דער י. וו. א. האט בא-וויזן ארויסצוגעבן, ווי בכלל אלע אויפטוען פון י.וו.א. און פאדערט אויף די פארזאמלטע זיך שטעלן אין דינסט פון י. וו. א. — א. דאוויד אפעלירט אין ווארעמע ווערטער צו דער פארזאמלונג, און דריקט אוים די האָפנונג, אז אלע וואס זענען דאָ פארזאמלט וועלן דערפילן זייער חוב לגבי דעם י. וו. א.

זער פיין רעציטירט ארכ. שווארצמאן די קאפקעליע פון פרץ, דערנאָך לייענט מ. סורקעס פאָר אויף א מייסטערהאפטן אופן פאָלקלאריסטישע מעשהלעך, הומאָרעסקן פון נאדיר און טונקלער, וואס ווערן פון עולם ווארם אויפגענומען אין א געהויבענער שטימונג. דורך אומאויפהערלעכע אפלאָדיסמענטן, באדאנקט זיך די אוידיטאָריע ביי די געסט. ד.

Med. Dr. Konrad Merdler

פאר פרויענקראנקהייטן (שפעצ. קויזאלע דיאגנאָסטיק און באהאנדלונג פון עקרות

אקאָשאר און אינערע קראנקהייטן

רופישענאס נר. 19 (הויי — יאלאַ עצקי)

11—1, 3—6

פעלץ-סעזאָן 1929—1930

איינראדונג.

פעלץ-אטעליער

ל. גיפס

טשערנאוויץ

סטר. רעזשעלע פערדינאנד 18

(הויפטשטראָז 18)

אימפארטירט פעלץ-לאנער דירעקט פון לייפציג.

ערשטקל. ברייטשוואנץ-פערזיאנער

אויך פעלצמענטל פון 10.000 ליי און העכער

אריגינאל בערלינער

און ווינער מאָדעלן.

פיינסטע ארבעט נאָך מאָס

פון אייגענע ווי אויך פון מיטגעבראכטע מאטעריאלן.

ה' יצחק גארענשטיין

איז מודיע זיינע השובע קונים, אז ער איז נישט מער אין שותפות מיט ה. פישמאן אין דער ליליענגאס און אז זיין מאָדערן

פעלץ-געשעפט

געפונט זיך אין דער מוזיקפאריינסגאס 7.

ס'זענען שוין אָנגעקומען ערשטקלאסיקע לייפציגער ווינטער-סחורות פון דער בעסטער קוואליטעט און צו די באקוועמסטע פרייזן.

פארבעריי און כעמ. רייניקונג

„RECORD"

א. גראָס.

טשערנאוויץ: רוסישעג. 7: ראטהויזשטר. 25.

רייניקט,

פארבט

אלצוינג

ספעציאל-אָפּטיילונג: הערנהוט-רעפאראטור.

NIFA-

רעדער

די בעסטע דייטשע מארקע אָן אן אוואנס

500 ליי א חודש!

„MOTOCAR"

Vehicule cu Tracţiune mecanice

Prop.: Carl Jekeles

Cernăuţi, str. Gen. Mircescu 3

טעכניקום.

שפעציאל-שול פאר טעכניק און אינדוסטר

מיט עפנטליכקייטס-רעכט לויט

מיניסטעריאל-באפעל פונם 9-טן דעצעמבער 1925 נר. 10864 און מיט רעכט אויף איינייעריקער דינסט-צייט לויטן ארטיקל 52 פונם רעקרוטירונגס-געזעץ (באפעל פונם קריגס-מיניסטער נר.! 25378 פונם 13-טן יולי 1927)

טשערנאָוויץ, איזאָפעסקוגאס נר. 3.

A) שפעציאל-שיל: לערנצייט 6 סעמעסטער (3 יאָר);

א) אָפּטיילונג פאר מאשינענבוי;

ב) אָפּטיילונג פאר עלעקטראָטעכניק;

ג) אָפּטיילונג פאר אינדוסטריע.

B) צוגרייטונגס-קורס: פאר שילער, וואָס האָבן נישט פארענדיקט די אונטערגימנאזיע.

אויפנאמס-באדינגונגען: ס'ווערן אויפגענומען 1) אבסאָלווענטן פון אן אינטער-גימנאזיע; 2) אב-סאָלווענטן פונם צוגרייטונגס-קורס.

דער למוד ווערט געגעבן פון דיפלאָמירטע אינ-זשעניירן און עקזאמינירטע פראָפעסאָרן.

די אבסאָלווענטן פון דער שול באקומען דיפ-לאָמען, וועלכע ווערן אנערקענט פון דער מלוכה און קענען באקומען לייטנדע שטעלעס.

פארשרייבן קען מען זיך טעגלעך צווישן 10 ביז 12 אין ביוראָ פון דירעקציע איזאָפעסקולגאס נר. 3. אָנהויב פון די למודים דעם 23-טן סעפטעמבער.

קאמעניוס-שול, טשערנאוויץ. די איינשריי-בונגען פון די שילער און קינדער אין דער פאָלקס-שול און קינדערגארטן „קאָמעניוס" קומען פאר אין דער צייט ביז צום 10-טן סעפטעמבער אין דער שול-קאנצעלאריע נאכמ. פון 4—6, לאנדהויזגאס נר. 3. נענטערע אינפאָרמאציעס באקומט מען דאָרט.

לעקציעס-טור

הארבסט 1929

פון רעדאקציע-קאָלעגיע און מיטאר-בעטער פון די „טשערנאָוויצער בלעטער

I.

דר. י. בערנפעלד: „פון לשון אשכנז ביז יידיש" די געשיכטע פון דער יידישער שפראך און פון דער אלטער ייד. ליטעראטור (2 לעקציעס).

חיים געלער: 1. „די אנטוויקלונג פון דעם יידישן טעאטער";

2. א. מ. פוקס דער דערציילער.

ב. טוטשינסקי: 1. „פראָבלעמען פון דער מאָ-דערנער יידישער ליטעראטור;

2. „די פרוי פון אונזער בענקשאפט" (די פרוי אין דער ייד. ליטעראטור);

3. „וועגן יידישער דיכטונג" (פון א. רייזן ביז מ. קולבאק;

4. „אמעריקאנער יידישע ליטעראטור"

א. טווערסקי: „טשערניכאָווסקי", „ביאליק".

א. מאיאנסקי: 1. "פונם אר"י ביז צום בעש"ט", 2. מ. י. בערדיטשעווסקי".

ש. א. סופר: „סאָציאָלאָגיע פונם הסידיזם", „נחמן בראצלאווער";

מ. סורקעס: „אָוונט פון הומאָר". רעציטאציעס פון די ווערק פון י. ל. פרץ, שלום עליכם, אש, נאדיר, אנ-סקי, טונקלער, ליב דער לעבעדיקער, טשעכאָוו, מארק טווען א.א

י. פאנער: „דער הומאָריסטישער עלעמענט אין דער יידישער ליטעראטור".

נענטערע אינפאָרמאציעס און רעדאקציע פון די „טשערנאָוויצער בלעטער".

:: ווילנער אפערעטן-אנסאמבל.::

אין פאווילאָן-טעאטער.

אמאָל אין מאי

היינט און יעדן טאָג

נאסטשפיל

זיידערמאן-לערנער.

פול פון צער איז פרוי **נאטאליע אדלערסבערג** מודיע איז איר אייגענעם נאָמען ווי אויך אין נאמען פון איר זון גוסטאוו און פון די געשוויסטער, די טרויעריקע בשורה פונם טויט פון איר הייסגעליבטען מאן

מיכאל אדלערסבערג

אינדוסטריעלער

וועלכער איז פון אונז אוועקגענומען געווארן דעם 12-טן סעפטעמבער אין 63. לעבנס-יאר נאך אן ארבעטסרייכן לעבן לטובת זיין פאמיליע. די לויה איז פאָרגעקומען זונטאג, דעם 15-טן סעפטעמבער ד. י. 2 א זייגער נמ. פונם טרויערהויז לאנדהויזג. 6.

טשערנאָוויץ, 13-טן סעפטעמבער 1929.

(איבערדרוקן ווערט נישט האָנאָרירט)

Editor şiRedactor răsponsabil : S. A. Soifer.

Tipografie E. M. Ebner, Cernăuţi, str. Regele Ferdinand 8